

Mariola Walczak-Mikołajczakowa

Andrzej Sieradzki

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Nazwy katolickich świąt maryjnych w „Kalendarzu św. św. Cyryla i Metodego” (Календарь Св. Св. Кирилъ и Методий)

Streszczenie

Przedmiotem badań w niniejszym artykule są nazwy świąt obchodzonych ku czci Matki Bożej, zawarte w katolickim almanachu „Kalendarz św. św. Cyryla i Metodego”, który ukazywał się w Bułgarii w latach 1917-1952. Kalendarz przeznaczony był zarówno dla katolików obrządku zachodniego, jak i wschodniego (unitów).

Autorzy starają się dociec w jakim stopniu na przyjęte nazewnictwo wpłynęła tradycja łacińska, a w jakim odwzorowują one model środowiska prawosławnego, w którego otoczeniu katolicy stanowili zdecydowaną mniejszość. Porównując nazwy świąt maryjnych z badanymi wcześniej świętami chrystologicznymi dowodzą, że heortonomia rytu zachodniego wykazuje dużą zależność od nazewnictwa utrwalonego już w bułgarskiej tradycji prawosławnej, zaś elementem wyróżniającym frazy nazywające poszczególne święta jest sposób w jaki określa się Marię.

Słowa kluczowe: bułgarska mniejszość katolicka, kalendarz katolicki, nazwy świąt ku czci Matki Bożej

Katolicy obu obrządków stanowią w Bułgarii niewielką, liczącą kilka procent mniejszość religijną, która żyje w kulturowej i językowej tradycji ukształtowanej pod wpływem prawosławia. Acz nieliczni, bułgarscy katolicy obrządku łacińskiego, mają już dość długą, bo sięgającą wieku XVI, tradycję¹. Od 1860 roku istnieje w Bułgarii katolicki Kościół obrządku bizantyjskiego (grekokatolicki).

¹ Szerzej na ten temat zob. M. Walczak-Mikołajczakowa, *Piśmiennictwo katolickie w Bułgarii. Język utworów II połowy XVIII wieku*, Poznań 2004; eadem, *Bułgarski język religijny / bułgarskie języki religijne. Zarys problemu*, [w:] *Język, religia, tożsamość*, t. XI: *Język tożsamości*, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wielkopolski 2015, s. 201-208.

W czasie zatem, gdy wyszły pierwsze numery interesującego nas w niniejszym tekście kalendarza, Kościół ten istniał dopiero 48 lat.

Celem niniejszego tekstu jest pokazanie:

- jak prawosławne otoczenie kulturowe wpłynęło na zasób heortonimów katolickich oraz na ich ukształtowanie językowe (szczególnie świąt obrządku łacińskiego),
- wpływu języka chorwackiego na sposób tłumaczenia łacińskich nazw poszczególnych świąt,
- tendencji nazewniczych obecnych w obu obrządkach istniejących na jednym terytorium państwowym w ramach Kościoła katolickiego.

Przedmiot badań stanowią nazwy świąt maryjnych, zanotowane we wskazanym w tytule kalendarzu. Wcześniej opracowaliśmy nazwy świąt obchodzone ku czci Chrystusa². Materiał do analizy wyekscerpowaliśmy ze wszystkich roczników almanachu „Календаръ Св. Св. Кирилъ и Методий” za lata 1918-1850. Informacje o kalendarzu podaliśmy we wspomnianym w przypisie 2 artykule. Przytaczamy je tutaj ponownie:

Almanach był wydawany z myślą o katolikach obu obrządków. Poszczególne jego roczniki mają różną objętość – od kilkunastu do blisko 300 stron – a jeden z najistotniejszych elementów każdego z nich stanowią podstawowe informacje kalendarzowe. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że chociaż w interesującym nas wydawnictwie publikowano zarówno kalendarz gregoriański, jak i juliański, który używany był przez Kościół unicki, nie będziemy tutaj zwracali uwagi na daty, w jakich obchodzono poszczególne święta, gdyż obecnie oba Kościoły (również Bułgarski Autokefaliczny Kościół Prawosławny) stosują jeden, gregoriański kalendarz, zatem tylko święta ruchome przypadają w inne dni³.

Wydawcą „Kalendarza św. św. Cyryla i Metodego”, podobnie jak wydawanego do dziś czasopisma „Prawda” (Истина), był Komitet Dobrego Druku (комитет Добрия печат), którego pierwszy kongres odbył się w sierpniu 1921 roku przy klasztorze ojców kapucynów w Sofii. Jako że pierwsze dwa numery kalendarza

---

² M. Walczak-Mikołajczakowa, A. Sieradzki, *Nazwy świąt religijnych obchodzonych ku czci Chrystusa w kalendarzu bułgarskich katolików obrządku zachodniego i wschodniego*, [w:] *Śladem dziś stąpam nauczycieli*, red. M. Walczak-Mikołajczakowa, Poznań 2017, 115-124.

³ Z wyjątkiem tych świąt, które z niewiadomych powodów Cerkiew prawosławna (a za nią unicy) obchodzi nadal według tzw. starego stylu.

finansowane były przez Niemców, w wydaniu z 1917 (na rok 1918) wszystkie informacje opublikowane zostały po bułgarsku i po niemiecku. Drukowane w almanachu treści świadczą o tym, że był to jednocześnie poradnik, źródło informacji i rozrywki, a także pouczającej i pobożnej lektury dla katolików obu obrządków. Pełnił on także funkcję integracyjną skierowaną do wszystkich środowisk katolickich w całej Bułgarii. Treści zawarte w „Kalendarzu...” były bardzo zróżnicowane – od wiadomości i komunikatów, przez poezję, opowiadania, felietony, relacje i reportaże po przepisy kulinarne, nekrologi, a z czasem także reklamy. Na przestrzeni lat zmieniała się szata graficzna pisma i jego objętość, zmieniały się też proporcje poszczególnych działów i zakres poruszanych tematów, swoje odzwierciedlenie znajdowały w nim zmiany w zakresie bułgarskiej ortografii, jedno wszakże pozostawało niezmiennie – rozpoczynające każdy numer informacje kalendarzowe.

Kalendarze mają postać tabel, w których na kolejnych stronach, bądź w sąsiadujących z sobą na tej samej stronie tabelach, podano nazwę uroczystości lub świąt przypadających na dany dzień, a w przypadku dni niebędących świątecznymi zapisywano imię świętego, który jest wspominany danego dnia⁴.

W badanym materiale występują heortonimy wspólne dla obu obrządków, oraz takie, które właściwe są jednemu z nich. Przystępując do analizy, ustaliśmy w pierwszej kolejności rozkład poszczególnych świąt i ich nazw według wspomnianego kryterium: święta wspólne oraz te, które znajdują się wyłącznie w kalendarzu przeznaczonym dla obrządku zachodniego lub wschodniego. Przedstawiamy to w poniższych tabelach:

Tabela 1. Święta maryjne obchodzone przez katolików obrządku zachodniego i wschodniego

Polska i łacińska nazwa święta	Bułgarska nazwa katolicka	Bułgarska nazwa unicka
Święto Narodzenia NMP <i>Nativitas B.M.V.</i>	- Малка Богородица, - Рождество на Св. Богородица	- Рождество на Св. Богородица, - Малка Богородица, - Рождество Богородично
Ofiarowanie NMP <i>Praesentatio B.M.V.</i>	- Въвеждане / Въведение въ храма на Бл. Д.М.	- Вход Богородичен в храма, - Въведение въ Храмъ Пресв. Богородици - Въведение Богородично
Zwiastowanie NMP <i>Annuntiatio B. M.V.</i>	- Благовещение, - Благовещение на Б.Д.М.	- Благовещение Пресветия, - Богородици
Wniebowzięcie NPM <i>Assumptio B.M.V.</i>	- Успение Богородично, - Голяма Богородица	- Успение Богородично, - Голяма Богородица
Niepokalane Poczęcie NMP <i>Immaculata Conceptio Beatæ Virginis Mariæ</i>	- Безскверно зачатие на Бл. Д. Мария	- Непорочно Зачатие, - Непорочно Зачатие Пр. Богород. От. Св. Ана

⁴ M. Walczak-Mikołajczakowa, A. Sieradzki, op. cit.

Tabela 2. Święta maryjne obchodzone wyłącznie przez katolików obrządku zachodniego⁵

Polska nazwa święta	Bułgarska nazwa katolicka
Wspomnienie Najświętszej Maryi Panny z Lourdes	11.02 - Явление на Св. Богородица Лурдска, - Явление на св. Богородица във Лурдъ
Nawiedzenie NMP <i>Visitatio B.M.V.</i>	2.06 Посещение на Бл. Д. Мария на Елисавета
Wspomnienie NMP z góry Karmel / z Karmelu <i>Festum B.M.V. De Monte Car.</i>	16.07 - Бл. Д. Мария от Кармель, - Бл. Д. Мария отъ Кармело
Wspomnienie rocznicy poświęcenia rzymskiej bazyliki Najświętszej Maryi Panny	5.08 Осветение църквата на Бл. Д. Мария
Wspomnienie Najświętszej Maryi Panny Bolesnej (ale tylko pod wrześniową datą)	23.03, 15.09 - 7-тех болки на Б.Д.М. - Седемъ Болки на Бл. Д. Мария
Wspomnienie Najświętszego Imienia Maryi	12.09 Пресв. име на Бл. Д. Мария
Wspomnienie Najświętszej Maryi Panny Różańcowej	7.10 Пресв. Броеница на Бл. Д. Мария

Tabela 3. Święta maryjne obchodzone wyłącznie przez katolików obrządku wschodniego

Polska nazwa święta	Bułgarska nazwa unicka
Pokrow Przenajświętszej Bogarodzicy (rzadziej: Opieka Przenajświętszej Bogarodzicy)	- Покров на пресвета Богородица, - Покров Пресветия Богородици
Sobór Przenajświętszej Bogarodzicy i św. Józefa Oblubieńca	Събор Пр. Богородици и Св. Иосифъ Обручник
Złożenia Chitonu Przenajświętszej Bogarodzicy w Błachernach	- Полагане честния Богородичен Хитонъ въ Влахерна, - Полагане честната дреха на Пресвета Богородица във Влахерна

Jak pokazują powyższe tabele, liczba świąt maryjnych obchodzonych przez katolików obrządku zachodniego jest inna niż liczba świąt obchodzonych przez Kościół unicki. Ze względu na fakt, że tradycja unicka jest w polskim kręgu kulturowym mniej znana, zanim przystąpimy do analiz językowych, podamy informacje na temat najważniejszych świąt tego obrządku.

Bułgarscy unicy, podobnie jak wyznawcy prawosławia, uwzględniają 4 główne święta maryjne (tzn., że wśród 12 głównych świąt roku liturgicznego znajdują się 4 święta maryjne): *Narodzenie Bogarodzicy* (8 września / 21 września według kalendarza gregoriańskiego), *Wprowadzenie Bogarodzicy do Świątyni* (21 listopada / 4 grudnia), *Zwiastowanie Bogarodzicy* (25 marca / 7 kwietnia) oraz *Zaśnięcie Bogarodzicy* (15 sierpnia / 28 sierpnia). Do nich należy dodać jeszcze

⁵ Wszystkie polskie nazwy świąt zaczerpnięte ze strony internetowej „Niezbędnik Katolika”, <http://niezbednik.niedziela.pl/liturgia> [dostęp: 15.03.2017].

święto celebrowane jako najważniejsze po dwunastu świętach głównych, nazywane *Pokrow Przenajświętszej Bogarodzicy* (1 października / 14 października)⁶. Jego nazwę należałoby tłumaczyć jako święto Opieki Przenajświętszej Bogarodzicy (od cs. *pokrow* – ‘ochrona, opieka’).

Na oficjalnej stronie internetowej Polskiej Autokefalicznej Cerkwi Prawosławnej czytamy:

Święto to zostało ustanowione przez Matkę Cerkiew na pamiątkę cudu, jaki miał miejsce w Konstantynopolu ponad tysiąc lat temu. „Wydarzyło się to za panowania cesarza Leona VI Mądrego (886-912), gdy Cesarstwo Bizantyjskie najechali Saraceni. Wydarzenie miało miejsce w niedzielę, 1 października, prawdopodobnie w 911 roku. W godzinę trwogi wierni skupili się na modlitwie i pokucie. Wielu ludzi przybyło na modlitwę do świątyni w Blachernach (dzielnica Konstantynopola), gdzie znajdowała się m.in. szata Przenajświętszej Bogurodzicy. Podczas odbywającego się w świątyni nabożeństwa całonocnego czuwania, w czasie ostatniej straży, tj. między trzecią i czwartą nad ranem, św. Andrzej Jurodiwy i jego uczeń – młodzieniec Epifaniusz (późniejszy patriarcha) mieli widzenie Przenajświętszej Bogurodzicy. Ujrzeni Ją, kiedy zjawiała się w świątyni w orszaku aniołów i świętych, podtrzymywana przez swego krewnego, św. Jana Chrzciciela i umiłowanego ucznia Chrystusa – św. Apostoła i Ewangelisty Jana Teologa. Ze łzami przed ołtarzem orędownała za modlących się do Swojego Syna, a po modlitwie – na znak swojej opieki nad ludźmi – rozpostarła nad głowami obecnych swój szal, jasnością przypominającą błyskawicę. Po chwili widzenie to znikło i wrogowie zostali odparci”⁷.

Wśród mniej celebrowanych, ale odnotowywanych przez „Kalendarz św. św. Cyryla i Metodego” świąt unickich znajdziemy jeszcze *Sobór Przenajświętszej Bogarodzicy i św. Józefa Oblubieńca* (26 grudnia / 8 stycznia) oraz *Złożenie Chitonu*⁸ *Przenajświętszej Bogarodzicy w Blachernach*⁹ (2/15 czerwca). Zanim przejdziemy do omówienia ich nazw, przyjrzyjmy się znaczeniu tych świąt.

---

⁶ Tę samą, nieprzetłumaczoną na język polski nazwę stosują wyznawcy prawosławia w Polsce.

⁷ <http://www.prawoslawie.pl/aktualnosc/456-swieto-opieki-przenajswietszej-bogurodzicy-pokrow> [dostęp: 7.03.2017].

⁸ Chiton ‘Iniana lub wełniana szata noszona przez mężczyzn i kobiety w starożytnej Grecji’.

⁹ Blacherny – chodzi o pałac cesarski zbudowany między XI a XIV wiekiem w Konstantynopolu w dzielnicy Blacherny w pobliżu kościoła Świętego Zbawiciela na Chorze, tzn. na jednym z siedmiu wzgórz miasta.

Sobór Przenajświętszej Bogarodzicy i św. Józefa Oblubieńca (obecnie częściej nazywany jedynie Soborem Bogarodzicy) obchodzony jest dzień po narodzeniu Chrystusa. Wierni zbierają się wówczas w świątyniach, by oddać hołd Matce Bożej jako „wybranemu wolą Bożą naczyniu”. Tego samego dnia czci się pamięć św. Józefa z Nazaretu oraz króla Dawida jako protoplasty rodu Chrystusa i Jakuba Brata Pańskiego, pierwszego chrześcijańskiego biskupa Jerozolimy¹⁰.

Święto *Złożenia Chitonu*... obchodzone jest na pamiątkę wydarzenia, jakie miało miejsce za panowania cesarza Leona Wielkiego (457-474). Przebieg wydarzenia, które związane jest z odnalezieniem szaty Matki Bożej w domu ubogiej kobiety w Palestynie relacjonują różne opracowania i wydania żywotów świętych¹¹. W czasie obchodów tego święta w cerkwiach unickich czyta się obszerny tekst opisujący szczegółowo przebieg wyprawy do Ziemi Świętej dwóch braci – senatorów Galwiusza i Kandyda, którzy przypadkiem odwiedzili w Nazarecie dom ubogiej Żydówki, wokół którego gromadzili się chorzy. Kobieta ta przechowywała w ukryciu odziedziczoną po krewnej szatę, którą ta z kolei miała otrzymać od samej Matki Bożej zgodnie z Jej przedśmiertnym życzeniem. Szata miała właściwości lecznicze i była przechowywana w specjalnej skrzyni jako cenny spadek. Bracia gorącymi modlitwami ubłagali Matkę Bożą, by pozwoliła im przewieźć swoją suknię do Konstantynopola. Specjalnie dla tej szaty zbudowali w swojej konstantynopolitańskiej posiadłości cerkiew pw. apostołów Piotra i Marka i rozpoczęli starania o poszukiwanie godniejszego miejsca. Znalazło się ono – za zgodą patriarchy Genadija – w kościele Bogarodzicy w pałacu Blacherny. Przeniesienie szaty i złożenie jej w specjalnej złotej skrzyni inkrustowanej kamieniami szlachetnymi miało miejsce 2 czerwca 458 roku.

Spośród świąt obchodzonych przez unitów szczególną uwagę zwraca także to, którego brak w kalendarzu prawosławnym, i które wymownie łączy Kościół obrządku wschodniego z Kościołem zachodnim, tj. *Niepokalane poczęcie NMP*¹². Mimo tożsamej istoty święta, różna jest jego nazwa w obu obrządkach (zob. niżej).

Analiza składu leksykalnego poszczególnych fraz odnoszących się do świąt maryjnych pokazuje znaczne różnice w sposobie nazywania Matki Boskiej

¹⁰ http://offnews.bg/news/Tcarkoven-kalendar_10632/Sabor-na-Presveta-Bogoroditca-Sv-Josif-Obruchnik-Sv-tcar-David-Sv_138769.html [dostęp: 7.03.2017].

¹¹ Wśród nich najobszerniejsze i najbardziej wiarygodne: *Жития на светиите*, под редакцията на Партений, епископ Левкийски и архимандрит д-р Атанасий (Бончев), София, Синодално издателство, 1991 oraz *Жития на светиите, преведени на български език от църковно-славянския текст на Чети-минеите* ("Четьи-Минеи") на св. Димитрий Ростовски (publikowane elektronicznie na stronie www.pravoslaviето.com).

¹² O różnicach doktrynalnych w tym względzie zob.: R. Dymczyk, *Kobiety świętej góry Athos. Nieobecna obecność*, Poznań 2017, s. 69-88.

w nazwach świąt rzymskokatolickich i grekokatolickich. O ile bowiem bułgarski Kościół unicki w nazewnictwie świąt pozostał wierny prawosławnej tradycji określania Maryi wyłącznie jako *Богородица* lub *Пресвета Богородица*, o tyle u katolików częściej niż *Света Богородица* znajdziemy określenie *Блажена Девуца Мария*. Ta ostatnia fraza jest ewidentną kalką z języka łacińskiego. Do nazewnictwa katolików bułgarskich przedostała się jednak nie bezpośrednio z tego języka, ale za pośrednictwem języka chorwackiego. W tekstach katolików bułgarskich występuje już od XVIII wieku.

Warto tu przypomnieć, że bułgarscy katolicy obrządku zachodniego pod koniec tego stulecia używali różnych określeń Matki Bożej, wśród których występuje również omawiana tu fraza. W spisanych alfabetem łacińskim rękopisach jednego z największych katolickich twórców tego okresu, biskupa Piotra Kowaczewa Carskiego, znajdziemy m.in. *Pesen na Blaxena deviza Maria* z 1773 r. (Biblioteka Narodowa w Sofii, rękopis nr 778) i *Pesni duhovni na sedemte bolevi od Blax: D: Maria* z 1780 r. (Biblioteka Narodowa w Sofii, rękopis nr 779, s. 339). W pieśniach autorstwa biskupa Kowaczewa znajdujemy określenia powstałe pod wpływem łaciny i języka chorwackiego (chorwacka proveniencja tekstów uwidacznia się także w ortografii stosowanej przez tego autora): *Maria blexena Maika Boxia*. Z podobnym nazewnictwem mamy do czynienia w tekstach literackich, które wyszły spod pióra Pawła Duwanlii Gajdadzijskiego: *molitvi na sarzata od Issukrasta i Deviza Maria; za poklon od sarzeto si na Deviza Maria; na prisveto sarze od Blaxena Deviza Maria Majka Boxia; na xjalnovito sarze od Deviza Maria* (Biblioteka Narodowa w Płowdiwie, rękopis nr 765). Także wśród rękopisów powstałych na początku XIX wieku znajdziemy tłumaczony z łaciny na język nowobułgarski przez jezuitę Mazarellego zbiór rozmyślań, modlitw, psalmów i fragmentów żywotów świętych spisanych tym razem alfabetem cyrylicy i zatytułowanych МЪСАЦЪ МАЙСКІЙ ПРОСВАЩЕНЪ МАРИИ ДЪВИ (BN w Sofii, rękopis nr 1309)¹³.

Z kolei unicy, postępując za tradycją prawosławną, nazywają Matkę Bożą jedynie mianem *Bogarodzicy*, ewentualnie z przydanym określeniem *presveta*. Nie oznacza to, że w tej tradycji inne określenia nie są znane. Wystarczy wspomnieć choćby pochodzący najprawdopodobniej z V-VI wieku *Akatyst ku czci Bogarodzicy*, którego autorstwo przypisuje się Romanowi Melodosowi, by przekonać się, że znajduje się tam ponad 90 różnych określeń (wśród nich m.in.: Waleczna Hetmanka, Oblubienica Dziewicza, Najświętsza Panna, Panna Napelniona Bogiem,

¹³ M. Walczak-Mikołajczakowa, *Piśmiennictwo katolickie w Bułgarii. Język utworów II połowy XVIII wieku*, Poznań 2004, s. 50-53.

Matka Baranka i Pasterza, Nienaganna; por. bułg. *поборница-воевода, Невеста неневестна, Майка на Живота* i in.). Różnice widoczne są w samym ukształtowaniu frazy nazywającej dane święto. Nazwy unickie wyraźnie nawiązują do tradycji cerkiewnosłowiańskiej, np. *Рождество Богородично*, zaś w nazwach katolickich widoczna jest już typowa składnia języka bułgarskiego, np. *Въведение въ храма на Бл. Д.М., Рождество на Св. Богородица*. Nie znaczy to, że konstrukcje ostatniego typu nie występują w nazwach unickich. Pojawiają się tam jednak znacznie rzadziej niż w nazwach świąt katolickich, głównie w nazwach nowszych świąt, nigdy we frazach odnoszących się do świąt o utrwalonej tradycji.

Porównanie wspólnych dla obu tradycji świąt pokazuje, że katolicy przejmowali z tradycji prawosławnej nazwy nie tylko te o proveniencji potocznej, ale również oficjalne. Działo się to nawet wówczas, gdy dane heortonimy były ewidentnie nośnikami tradycji teologicznej i kulturowej prawosławia. Odnosiły się one wprawdzie do tego samego wydarzenia, ale kładły nacisk na inny jego aspekt. Podajmy przykłady. W obu tradycjach obchodzi się święto ofiarowania NMP. Poświęcone ono jest wydarzeniu znanemu jedynie z tradycji, która głosi, że Maryja po ukończeniu trzech lat miała zostać ofiarowana Bogu. W otoczeniu krewnych, rówieśnic i znajomych została wprowadzona uroczyście do świątyni Jerozolimskiej. Ku zaskoczeniu świadków tego wydarzenia dziewczynka bez niczyjej pomocy weszła po 15 wysokich stopniach prosto w objęcia arcykapłana Zachariasza. Ten, natchniony Duchem Świętym, wprowadził ją do miejsca, w którym przechowywano Arkę Przymierza, gdzie sam mógł wchodzić tylko jeden raz w roku.

Odwołując się do tej samej legendy, obie wielkie tradycje Kościoła, wschodnia i zachodnia, inaczej profilują przedstawioną sytuację. W tradycji łacińskiej kładzie się nacisk na fakt ofiarowania, stąd nazwa łac. *Praesentatio B.M.V.* oraz polska *Ofiarowanie NMP*. Inaczej akcenty rozkładają się w tradycji greckiej, w której za najważniejszy uznano moment wprowadzenia małej Maryi przez Zachariasza do świątyni, co przekłada się na nazwę: *Въведение въ храма на Бл. Д.М.* Z analogiczną sytuacją spotykamy się w nazwach takich świąt, jak: *Успение Богородично*, łac. *Assumptio B.M.V.*, pol. *Wniebowzięcie NMP* czy *Срътмение Господне*, łac. *Purificatio B.M.V.* pol. *Oczyszczenie NMP*. Obecność tego typu nazw wśród heortonimów rzymskokatolickich dowodzi siły oddziaływania na tę społeczność tradycji i kultury prawosławnej, wśród której żyli. Nazwy te nie były dla nich obce kulturowo, wymagały jednak dodatkowej interpretacji zgodnej z tradycją i doktryną zachodnią.

Analizując nazwy wspólnych świąt, warto zwrócić uwagę jeszcze na jeden fakt, mianowicie różne pochodzenie nazw święta, które powstało w XIX wieku w związku z ogłoszeniem przez Piusa IX dogmatu o niepokalanym poczęciu NMP. Jak już wspominaliśmy, święto to w nomenklaturze bułgarskich katolików obrządku łacińskiego nosi nazwę *Безскверно зачатие на Блажена Дева Мария*, zaś w tradycji grekokatolickiej *Непорочно Зачатие Пр. Богород.* Wydawałoby się, że tworząc nazwę nowego święta w tym samym środowisku kulturowym i na gruncie tej samej wykładni dogmatycznej, obydwie społeczności mieć będą wspólny heortonim. Tymczasem kalendarz dokumentuje tu istnienie dwóch różnych nazw. Są one znaczeniowo bliskie, ale wykorzystują inne środki językowe: Kościół rzymskokatolicki nazywa je *Безскверно зачатие на Блажена Дева Мария*, Kościół grekokatolicki zaś *Непорочно Зачатие Пр. Богород.* (w kalendarzu na rok 1931 zostało to jeszcze uszczegółowione jako *Непорочно Зачатие Пр. Богород. от. Св. Ана*).

Przymiotnik *безскверно* jest derywatem przedrostkowym od *скверен* ‘wstrętny, obrzydliwy, plugawy’¹⁴. Przymiotnik ten *скверен* został zapożyczony z języka rosyjskiego (ros. *скверный*) wraz ze znaczeniem. Słownik etymologiczny definiuje go jako ‘нечист в помисли и постъпки, гнусен, гаден’¹⁵. Przymiotnik *непорочно* został utworzony przez zaprzeczenie rzeczownika *порок* i przymiotnika *порочен* ‘występny, zepsuty, niemoralny, grzeszny, błędny, wadliwy’¹⁶. Słownik etymologiczny języka bułgarskiego definiuje *порок* jako ‘осъдителен недостатък на характера; физически недостатък’ i wskazuje jako źródło staro-cerkiewno-słowiański rzeczownik *порок* definiowany synonimicznym ‘*порицание*’ – pol. ‘*nagana, potępienie*’. Sytuacja widoczna na gruncie językowym pokazuje, że oba procesy nazwotwórcze dla wspólnego przecież i nowego w rzeczywistości religijnej święta przebiegały niezależnie od siebie.

Przeprowadzone analizy materiału językowego, acz nielicznego, prowadzą do kilku wniosków ogólnych:

1. Hoertonimia rytu zachodniego wykazuje dużą zależność od nazewnictwa utrwalonego już w bułgarskiej tradycji prawosławnej. Katolicy obrządku łacińskiego przejęli nie tylko nazwy potoczne świąt, np. *Малка Богородица*, ale również określenia oficjalne. Związek kościoła grekokatolickiego z terminologią prawosławną jest zrozumiały.

¹⁴ F. Sławski, *Podręczny słownik bułgarsko-polski*, t. II, Warszawa 1987, s. 997.

¹⁵ *Български етимологичен речник*, t. VI, ред. М. Рачева, Т. Тодоров, София 2002, с. 738.

¹⁶ F. Sławski, *Podręczny słownik...*, op. cit., t. II, s. 781.

2. Elementem wyróżniającym frazy nazywające poszczególne święta jest sposób, w jaki określa się Marię. Po stronie rytu zachodniego przejawia się to poprzez dominację w strukturach syntaktycznych determinatora *Блажена Дева Мария*, nieobecnego, jak wspomnieliśmy wcześniej, w nazwach unickich. Pojawia się też przejęte z tradycji prawosławnej określenie *Св. Богородица*. W nazwach rytu wschodniego występują tylko – *Св. Богородица*, *Пресв. Богородица*. To rozróżnienie w sposobie nazywania Maryi jest widoczne nawet w nazwie tego samego święta: *Безскверно зачатие на Бл. Д. Мария* (ryt zachodni), *Непорочно Зачатие Пр. Богород.* (ryt wschodni). Taki stopień rozpowszechnienia i upowszechnienia frazy *Блажена Дева Мария* jest dowodem na oddziaływanie na heortonimię katolików rytu zachodniego tradycji wytworzonych na gruncie języka chorwackiego na bazie języka łacińskiego.
3. Kształt językowy nazw tradycyjnych świąt maryjnych w rycie zachodnim ukształtował się pod wpływem kultury prawosławnej, przy współdziałaniu tradycji nazewniczej ukształtowanej na gruncie chorwackim. Kościół grekokatolicki, ze zrozumiałych względów, kontynuuje tradycję prawosławną, silnie związaną z językiem cerkiewnosłowiańskim. Nazwy nowszych świąt w obu rytach budowane są już z przywołaniem konstrukcji składniowych języka bułgarskiego.

Bibliografia podmiotowa

1. „Календар Св. Св. Кирил и Методий”, № 1-27, София 1917-1944, № 28-31, Пловдив 1945-1948, № 32-33, София 1949-1950.

Bibliografia przedmiotowa

1. *Български етимологичен речник*, т. VI, ред. М. Рачева, Т. Тодоров, София 2002.
2. Dymczyk R., *Kobiety świętej góry Athos. Nieobecna obecność*, Poznań 2017.
3. Sławski F., *Podręczny słownik bułgarsko-polski*, t. II, Warszawa 1987.
4. Walczak-Mikołajczakowa M., *Piśmiennictwo katolickie w Bułgarii. Język utworów II połowy XVIII wieku*, Poznań 2004.
5. Walczak-Mikołajczakowa M., *Bułgarski język religijny / bułgarskie języki religijne. Zarys problemu*, [w:] *Język, religia, tożsamość*, t. XI: *Język tożsamości*, red. G. Cyran, E. Skorupska-Raczyńska, Gorzów Wielkopolski 2015, s. 201-208.

6. Walczak-Mikołajczakowa M., Sieradzki A., *Nazwy świąt religijnych obchodzonych ku czci Chrystusa w kalendarzu bułgarskich katolików obrządku zachodniego i wschodniego*, [w:] *Śladem dziś stąpam nauczycieli*, red. M. Walczak-Mikołajczakowa, Poznań 2017, s. 115-124.

Źródła internetowe

1. <http://niezbednik.niedziela.pl/liturgia>.
2. <http://www.prawoslawie.pl/aktualnosci/456-swieto-opieki-przenajswietszej-bogurodzicy-pokrow>.
3. http://offnews.bg/news/Tcarkoven-kalendar_10632/Sabor-na-Presveta-Bogoroditca-Sv-Josif-Obruchnik-Sv-tcar-David-Sv_138769.html.

**The names of the Catholic Marian holidays
in „The St. St. Cyril and Methodius Calendar”**

Abstract

The subject of this article are the names of holidays celebrated in honor of Holy Mary, included in the Catholic almanac “Calendar of St. St. Cyril and Methodius”, which appeared in Bulgaria in the period 1917-1952. Calendar was intended for both Western and Eastern (Uniate) Catholics.

The authors try to find out to what extent the adopted naming influenced the Latin tradition, and to what extent they reflect the environment of the Orthodox model, in which Catholics were a small minority. Comparing the proper names of the Marian holidays with previous Christological holidays prove that the heortonyms of the Western rite shows a great dependence on the nomenclature already established in the Bulgarian Orthodox tradition, and the distinguishing element of the phrases calling the individual holidays is the way Holy Mary is described.

Keywords: Bulgarian Catholic minority, Catholic calendar, names of the feast in honor of Our Lady